SAMPLE CONTENT

भूगोल

IQB Important Question Bank

नवीन कृतिपत्रिका प्रारूपावर आधारित

मेघना जाधव
M.A., M.Ed., SET (Edu., Geog.)

इयत्ता
दहावी
(मराठी माध्यम)

Target Publications® Pvt. Ltd.

महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे - ०४ यांच्या
नवीन कृतिपत्रिका आराखड्यावर (२०१९-२०) आधारित

भूगोल

IQB Important Question Bank

इयत्ता दहावी

ठळक वैशिष्ट्ये

- बोर्डाच्या नवीन प्रश्नपत्रिका आराखड्या प्रारूपानुसार प्रश्नांची मांडणी.
- कमीत कमी वेळेत परीक्षेची उत्तम तयारी.
- वैविध्यपूर्ण प्रश्नांचा समावेश.
- महत्त्वपूर्ण आलेख व नकाशे यांवर आधारित प्रश्नांचा समावेश.
- उत्तरांची गुणनिहाय मांडणी.
- स्वयंमूल्यमापनाकरता नमुना प्रश्नपत्रिकेचा समावेश.

Q. R. Codes स्कॅन करून, 'नकाशावाचन'. 'प्र.क्र. ७ च्या उत्तरामध्ये नकाशा स्टेन्सिलचा वापर' आणि बोर्डाची प्रश्नपत्रिका सोडवण्याकरता 'मॉडरेटर टिप्स' हे मार्गदर्शनपर व्हिडिओज व नमुना उत्तरपत्रिका पाहा.

Sample Content

Printed at: **Print to Print,** Mumbai

© *Target Publications Pvt. Ltd.*
No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, C.D. ROM/Audio Video Cassettes or electronic, mechanical including photocopying; recording or by any information storage and retrieval system without permission in writing from the Publisher.

Balbharati Registration No.: 2018MH0022

TEID: 447

P.O. No. 6198

प्रस्तावना

नमस्कार विद्यार्थी मित्रांनो,

शालेय स्तरावरील महत्त्वपूर्ण टप्प्यावर नवीन अभ्यासक्रम तुम्ही आत्मसात केला आहे. कमीत कमी वेळेत परीक्षेची उत्तम तयारी व्हावी हा उद्देश ध्यानात ठेवून **IQB** या पुस्तकाची रचना केली आहे. नवीन प्रश्नपत्रिका आराखड्यावर (२०१९-२०) आधारित **भूगोल IQB इयत्ता दहावी** हे पुस्तक प्रकाशित करताना आम्हांला आनंद होत आहे.

या पुस्तकामध्ये 'भूगोल' विषयाच्या प्रश्नपत्रिकेच्या प्रारूपाचा सराव व्हावा याकरता विविध प्रश्नांची क्रमवार मांडणी केली आहे. मुख्य प्रश्नांमध्ये विचारल्या जाणाऱ्या विविध उपप्रकारांचाही समावेश त्यांच्या क्रमानुसार केला आहे. पाठाच्या स्वाध्यायामध्ये दिलेल्या प्रश्नांबरोबर इतरही महत्त्वाच्या प्रश्नांचा उत्तरांसहित समावेश केलेला आहे. नकाशा व आलेखावर आधारित प्रश्नांची अनुरूप उत्तरे दिली आहेत. सर्व प्रश्नांची गुणनिहाय उत्तरे देण्यात आली आहेत. प्रश्नोत्तरांची मांडणी पाठानुक्रमे केली आहे, जेणेकरून विद्यार्थ्यांना पाठानुरूप प्रश्नांचा सराव करणे सुलभ होईल. संपूर्ण प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप स्पष्ट व्हावे व स्वयंमूल्यमापन करता यावे यासाठी एक नमुना प्रश्नपत्रिका दिली आहे. अध्ययनाला तंत्रज्ञानाची जोड देत नमुना प्रश्नपत्रिकेची उत्तरसूची, तसेच 'नकाशावाचन व नकाशा आराखडा भरणे', 'प्र. क्र. ७ च्या उत्तरांमध्ये नकाशा स्टेन्सिलचा वापर' आणि बोर्डाची प्रश्नपत्रिका सोडवण्याच्या दृष्टीने 'मॉडरेटर टिप्स' या संदर्भातील व्हिडिओज **Q. R. Codes** मार्फत देण्यात आले आहेत.

परीक्षेत घवघवीत यश संपादन करून देण्यात हे पुस्तक नक्कीच उत्तम मार्गदर्शक ठरेल असा आम्हांला विश्वास वाटतो. पुस्तक उत्कृष्ट व्हावे यासाठी आम्ही सर्वस्वी प्रयत्न केले आहेत. याची उत्कृष्टता अधिकाधिक वाढावी याकरता आपल्या सूचना स्वागतार्ह आहेत. याकरता आपला अभिप्राय mail@targetpublications.org या इमेल पत्त्यावर पाठवावा ही नम्र विनंती.

धन्यवाद!

ज्ञानार्थींना मन:पूर्वक शुभेच्छा!

प्रकाशक

आवृत्ती: द्वितीय

Disclaimer

This reference book is transformative work based on 'Geography; First Reprint: 2019' published by the Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research, Pune. We the publishers are making this reference book which constitutes as fair use of textual contents which are transformed by adding and elaborating, with a view to simplify the same to enable the students to understand, memorize and reproduce the same in examinations.

This work is purely inspired upon the course work as prescribed by the Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research, Pune. Every care has been taken in the publication of this reference book by the Authors while creating the contents. The Authors and the Publishers shall not be responsible for any loss or damages caused to any person on account of errors or omissions which might have crept in or disagreement of any third party on the point of view expressed in the reference book.

© reserved with the Publisher for all the contents created by our Authors.

No copyright is claimed in the textual contents which are presented as part of fair dealing with a view to provide best supplementary study material for the benefit of students.

नवीन प्रश्नपत्रिका आराखडा

इयत्ता दहावी: भूगोल

वेळ: २ तास **एकूण : ४० गुण**

प्र.क्र.	प्रश्न	पर्याय	गुण	विकल्पांसह एकूण गुण
प्र.1.	दिलेल्या पर्यायांपैकी योग्य ते पर्याय निवडून विधाने पुन्हा लिहा.	4	4	4
प्र.2.	योग्य जोड्या जुळवा.	4	4	4
प्र. 3.	एका वाक्यात उत्तरे लिहा.	5 पैकी 4	4	5
प्र.4.	अ. नकाशात माहिती भरा व सूची तयार करा. (कोणतेही चार)	6 पैकी 4	4	6
	आ. नकाशावाचन करून प्रश्नांची उत्तरे द्या. (कोणतेही चार)	5 पैकी 4	4	5
प्र.5.	भौगोलिक कारणे सांगा. (कोणतेही दोन)	4 पैकी 2	6	12
प्र.6.	अ. आलेख / आकृती काढा व उत्तरे द्या. किंवा आ. आलेख / आकृतीचे वाचन करा व उत्तरे द्या.	कोणताही एक	6	12
प्र.7.	सविस्तर उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन)	3 पैकी 2	8	12
		एकूण गुण	**40**	**60**

टीप: प्र.1. ते प्र.3. अंतर्गत इतर प्रश्नप्रकारांचादेखील समावेश असू शकतो.

[महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे - ०४]

प्र.क्र.७ च्या उत्तरांमध्ये नकाशा स्टेन्सिलचा वापर करण्याकरता मार्गदर्शपर व्हिडिओ पाहण्यासाठी **Q.R. Code** स्कॅन करा.

बोर्डाची प्रश्नपत्रिका सोडवण्याकरता 'मॉडरेटर टिप्स' हा मार्गदर्शनपर व्हिडिओ पाहण्यासाठी **Q.R. Code** स्कॅन करा.

नकाशावाचनाकरता मार्गदर्शनपर व्हिडिओ पाहण्यासाठी **Q.R. Code** स्मार्टफोनद्वारे स्कॅन करून पाहावा.

Sample Content

अनुक्रमणिका

प्र.क्र.	प्रकार	प्रश्नाचे स्वरूप	पृष्ठ क्र.
प्र.१.	१.	अचूक पर्याय निवडून विधाने पूर्ण लिहा.	१
	२.	अचूक गट ओळखा.	१२
	३.	अचूक सहसंबंध ओळखा व साखळी बनवा.	१४
प्र.२.	१.	योग्य जोड्या लावा.	१६
	२.	चुकीची जोडी ओळखून लिहा.	१९
	३.	योग्य क्रम लावा.	२०
	४.	वेगळा घटक ओळखा.	२२
	५.	तक्ता पूर्ण करा.	२५
प्र.३.	१.	एका वाक्यात उत्तरे लिहा.	२७
	२.	नावे द्या.	३०
	३.	चूक की बरोबर ते सांगा व चुकीची विधाने दुरुस्त करा.	३२
	४.	वर्गीकरण करा.	३७
	५.	फरक स्पष्ट करा.	३९
	६.	टिपा लिहा.	४३
	७.	आकृतीचे निरीक्षण करून प्रश्नांची उत्तरे लिहा.	५१
प्र.४. (अ)	नकाशात माहिती भरा व सूची तयार करा.		५४
प्र.४. (आ)	नकाशावाचन करून खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.		८२
प्र.५.	भौगोलिक कारणे लिहा.		९४
प्र.६. (अ)	१.	दिलेल्या आकृतीतील भूरूपे ओळखा.	११३
	२.	दिलेल्या माहितीच्या आधारे आलेख काढा.	
प्र.६. (आ)	आलेख वाचन करून खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.		१२१
प्र.७.	सविस्तर उत्तरे लिहा.		१३०
	नमुना प्रश्नपत्रिका		१५६

टीप: पाठाखाली दिलेले प्रश्न * या चिन्हाने, पाठाअंतर्गत प्रश्न # चिन्हाने दर्शवले आहेत.

Sample Content

प्रश्नपत्रिका प्रारूपाचे सविस्तर विवेचन

भूगोल

वेळ : २ तास **एकूण गुण : ४०**

सूचनाः

i. सर्व प्रश्न/कृती सोडवणे आवश्यक आहे.

ii. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवतात.

iii. प्रश्न क्र. ४(अ) साठी पुरवण्यात आलेला भारत/ ब्राझील नकाशा आराखडा व प्रश्न क्र. ६(अ) साठी पुरवण्यात आलेल्या आलेख कागद यांचा वापर करून तो मुख्य उत्तरपत्रिकेस जोडावा.

iv. नकाशा काढण्यासाठी स्टेन्सिलचा वापर करण्यास परवानगी आहे.

v. प्रश्नांची उत्तरे देताना आवश्यक तेथे आकृत्या, आलेख काढावेत.

vi. प्रश्नांची उत्तरे निळ्या किंवा काळ्या शाईच्या पेनने लिहावीत.

vii. शिसपेन्सिल वापरण्यास हरकत नाही, रंगीत पेन्सिलचा उपयोग आकृत्या, आराखडे, नकाशा कार्य इत्यादींसाठी करावा.

viii. पेन्सिलने लिहिलेली उत्तरे ग्राह्य धरण्यात येणार नाहीत.

प्र.१. दिलेल्या पर्यायांपैकी योग्य ते पर्याय निवडून विधाने पुन्हा लिहा. (४)

- या प्रश्नाकरता ४ गुण असतील. प्रत्येकी १ गुण याप्रमाणे ४ प्रश्न विचारले जातील. यामध्ये अचूक पर्याय निवडा, अचूक गट ओळखा आणि 'अचूक सहसंबंध ओळखा व साखळी बनवा' हे प्रश्न प्रकार विचारले जातील. या प्रश्नाला विकल्प असणार नाही. त्यामुळे, विद्यार्थ्यांना संपूर्ण प्रश्न सोडवणे अनिवार्य आहे.
- अचूक पर्याय निवडा या प्रश्नाचे उत्तर लिहिताना केवळ पर्याय न लिहिता पूर्ण वाक्य उत्तरासहित लिहिणे महत्त्वाचे आहे आणि उत्तराला अधोरेखित (Underline) करणे आवश्यक आहे.
- अचूक गट ओळखा या प्रश्नाचे उत्तर लिहिताना उत्तरपत्रिकेमध्ये केवळ उत्तराचाच गट लिहावा.
- अचूक सहसंबंध ओळखा व साखळी बनवा या प्रश्नाच्या उत्तराकरता दिलेल्या तीन गटातील घटकांमधील सहसंबंध ओळखून लिहिणे अपेक्षित आहे.

Sample Content

प्र.२. योग्य जोड्या जुळवा. **(४)**

- हा प्रश्न ४ गुणांचा असेल. या प्रश्नामध्ये योग्य जोड्या लावा, योग्य क्रम लावा, चुकीची जोडी ओळखून लिहा, वेगळा घटक ओळखा व तक्ता पूर्ण करा या प्रश्नांपैकी कोणताही प्रश्न विचारला जाऊ शकतो. या प्रश्नाकरता विकल्प नसल्याने विद्यार्थ्यांना संपूर्ण प्रश्न सोडवणे आवश्यक आहे.
- चुकीची जोडी ओळखून लिहा व वेगळा घटक ओळखा या प्रश्नांची केवळ उत्तरे लिहावीत.
- योग्य जोड्या लावा हा प्रश्न सोडवताना अ गट लिहून त्यासमोर त्याची अचूक उत्तरे लिहिणे अपेक्षित आहे.
- योग्य क्रम लावा या प्रश्नाचे उत्तर लिहिताना सूचनेनुसार क्रम लावावा.

प्र.३. चूक की बरोबर सांगा व चुकीची विधाने दुरुस्त करा. (कोणतीही चार) **(४)**

- हा प्रश्न ४ गुणांचा असेल. या प्रश्नामध्ये एका वाक्यात उत्तरे लिहा, नावे द्या, चूक की बरोबर ते सांगा व चुकीची विधाने दुरुस्त करा, वर्गीकरण करा, फरक स्पष्ट करा व टिपा लिहा या प्रश्नांपैकी कोणताही प्रश्नप्रकार विचारला जाऊ शकतो. या सर्व प्रश्नप्रकारांना विकल्प असणार आहेत.
- एका वाक्यात उत्तरे लिहा, नावे द्या, चूक की बरोबर... हे प्रत्येकी एक गुणांचे प्रश्न असतील.
- वर्गीकरण करा, टिपा लिहा, फरक स्पष्ट करा यांसारखे प्रश्न प्रत्येकी दोन गुणांचे असतील.
- वर्गीकरण करा सारख्या प्रश्नाचे उत्तर लिहिताना तक्ता स्वरूपातील दोन गट करा.
- तसेच चूक की बरोबर... सारखा प्रश्न सोडवताना विधान चूक आहे, की बरोबर ते लिहा व त्याबरोबरच चूक असल्यास विधान दुरुस्त करून लिहिण्यास विसरू नका.

प्र.४. (अ) नकाशा आराखड्यामध्ये दिलेली माहिती भरा व सूची तयार करा. (कोणतेही चार) **(४)**

- भूगोल विषयाचे सहजतेने आकलन होण्यासाठी नकाशा हे उपयुक्त व महत्त्वाचे साधन आहे, म्हणूनच भूगोल विषयातील प्रश्नांची उत्तरे लिहिण्यासाठी आणि विशेषत: सहजपणे उत्तरे लिहून गुण मिळवून देणाऱ्या या प्रश्नाकरता नकाशाचे वाचन सातत्याने करणे गरजेचे आहे.

Sample Content

- हा ४ गुणांचा नकाशासंबंधित प्रश्न असून या प्रश्नात विचारलेल्या ६ घटकांपैकी ४ घटक नकाशा आराखड्यात योग्य ठिकाणी दर्शवून या संदर्भातील सूची तयार करणे अपेक्षित आहे.
  यासाठी गडद शिसपेन्सिलचा, तसेच रंगीत पेन्सिलचा वापर करावा. यासाठी पेनाचा वापर करू नये.

प्र.४. (आ) दिलेल्या नकाशाचे निरीक्षण करून खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) (४)

हा ४ गुणांचा प्रश्न असेल. यात दिलेल्या ५ प्रश्नांपैकी प्रत्येकी १ गुण याप्रमाणे ४ प्रश्न सोडवणे अपेक्षित आहे. हा उपप्रश्न सोडवण्यापूर्वी सर्वप्रथम प्रश्न लक्षात घेऊन त्या विशिष्ट प्राकृतिक घटकासंदर्भातील माहिती नकाशात कुठे दर्शवली आहे याचे निरीक्षण दिशा आणि त्याबरोबरच नकाशात दिलेल्या सूचीच्या साहाय्याने करणे महत्त्वाचे आहे.

प्र.५. भौगोलिक कारणे लिहा. (कोणतीही दोन) (६)

- हा प्रश्न ६ गुणांचा असून यामध्ये चारपैकी दोन विधानांसंदर्भात भौगोलिक कारणे देणे अपेक्षित आहे.
- उत्तराच्या उत्तम मांडणीकरता ह्या प्रश्नाचे उत्तर मुद्द्यांच्या स्वरूपात लिहावे.

प्र.६. (अ) दिलेल्या माहितीच्या आधारे आलेख काढा व प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (६)

- प्र.६ हा आलेखाधारित प्रश्न आहे. प्रश्न ६ अ किंवा प्रश्न ६ आ यांपैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवणे अपेक्षित आहे. या प्रश्नासाठी ६ गुण दिले आहेत.
- प्र.६ अ मध्ये दिलेल्या माहितीच्या आधारे आलेख काढताना अंक विशेषत: अंशात्मक अंक नीट लक्षात घेऊन आलेख कागदावर तो बिंदू निश्चित करा.
  उदा. जर १५.३ असल्यास १५ घेता येईल किंवा १५.७ असल्यास १६ घेता येईल अशारीतीने बिंदू निश्चित करता येतील. यासाठी ३ गुण असतील. त्याबरोबरच या आलेखाबाबतचे तीन प्रश्न (प्रत्येकी १ गुण) सोडवणे महत्त्वाचे आहे. योग्यरीतीने हा प्रश्न सोडवल्यास याचे ६ गुण सहजतेने मिळू शकतात.
- आलेखामध्ये गडद शिसपेन्सिलचा किंवा रंगीत पेन्सिलचा वापर करावा. यासाठी पेनाचा वापर करू नये.

Sample Content

किंवा

प्र.६. (आ) आलेखांवर आधारित प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (६)

या प्रश्नात आलेखाचे वाचन करून एकूण सहा प्रश्न सोडवायचे आहेत. यात विकल्प असणार नाही. त्यामुळे, आलेखाचे बारकाईने निरीक्षण करणे (प्रत्येक अंक व बिंदू नीट लक्षात घेणे) महत्त्वाचे आहे. या प्रश्नातही विद्यार्थी सहजपणे ६ गुण मिळवू शकतात.

प्र.७. सविस्तर उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) (८)

- हा प्रश्न ८ गुणांचा असेल. यामध्ये सविस्तर उत्तरे लिहा व थोडक्यात उत्तरे लिहा यांपैकी कोणताही प्रश्नप्रकार विचारला जाईल. यात प्रत्येकी ४ गुणांचे ३ प्रश्न असतील. यातील कोणतेही दोन प्रश्न सोडवणे अपेक्षित आहे.
- या प्रश्नांच्या उत्तराच्या उत्तम मांडणीकरता मुद्द्यांच्या स्वरूपात उत्तरे लिहिता येतील.

Sample Content

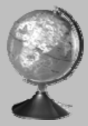

प्रश्न १

अचूक पर्याय निवडून विधाने पूर्ण लिहा.

पाठ क्र. २. स्थान विस्तार

*१. भारताचे सर्वांत दक्षिणेकडील टोक ________ नावाने ओळखले जाते.

(अ) लक्षद्वीप (ब) कन्याकुमारी (क) इंदिरा पॉईंट (ड) पोर्ट ब्लेअर

उत्तर: भारताचे सर्वांत दक्षिणेकडील टोक इंदिरा पॉईंट नावाने ओळखले जाते.

२. तीन शतकांपेक्षा अधिक काळ ब्राझील ________ अधिपत्याखाली होता.

(अ) इंग्रजांच्या (ब) पोर्तुगिजांच्या (क) डचांच्या (ड) फ्रेंचांच्या

उत्तर: तीन शतकांपेक्षा अधिक काळ ब्राझील पोर्तुगिजांच्या अधिपत्याखाली होता.

३. ब्राझीलची राजधानी ________ ही आहे.

(अ) ब्राझीलिया (ब) सावो पावलो (क) पाऊ ब्राझील (ड) आमापा

उत्तर: ब्राझीलची राजधानी ब्राझीलिया ही आहे.

*४. दोन्ही देशांतील राजवट ________ प्रकारची आहे.

(अ) लष्करी (ब) साम्यवादी (क) प्रजासत्ताक (ड) अध्यक्षीय

उत्तर: दोन्ही देशांतील राजवट प्रजासत्ताक प्रकारची आहे.

*५. गोलार्धांचा विचार करता खालील पयार्यांपैकी भारत कोणत्या गोलार्धात आहे?

(अ) 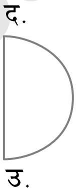

(ब) 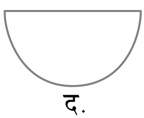

(क) 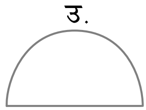

(ड) 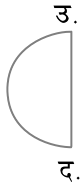

उत्तर: गोलार्धांचा विचार करता भारत 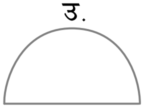

गोलार्धात आहे.

Sample Content

Page no. **2** to **15** are purposely left blank. To see complete chapter buy **Target Notes**

Sample Content

प्रश्न २

योग्य जोड्या जुळवा.

पाठ क्र. २. स्थान विस्तार

१.

क्र.	'अ' गट		'ब' गट
i.	भारत	अ.	ब्राझीलच्या पूर्वेस
ii.	ब्राझील	ब.	उत्तर व पूर्व गोलार्ध
iii.	इंदिरा पॉईंट	क.	बहुतांश दक्षिण व पश्चिम गोलार्ध
iv.	अटलांटिक महासागर	ड.	ब्राझीलच्या पश्चिमेस
		इ.	६° ४५′ उत्तर अक्षवृत्त

उत्तर:

क्र.	'अ' गट		'ब' गट
i.	भारत	–	उत्तर व पूर्व गोलार्ध
ii.	ब्राझील	–	बहुतांश दक्षिण व पश्चिम गोलार्ध
iii.	इंदिरा पॉईंट	–	६° ४५′ उत्तर अक्षवृत्त
iv.	अटलांटिक महासागर	–	ब्राझीलच्या पूर्वेस

[**टीप:** येथे एका पाठासंबंधित प्रश्न नमुनादाखल सोडवून दिले आहेत. त्यानुसार विद्यार्थांनी सर्व पाठांसंबंधित प्रश्नांची उत्तरे लिहिणे अपेक्षित आहे.]

पाठ क्र. ३. प्राकृतिक रचना व जलप्रणाली

२.

क्र.	'अ'गट		'ब' गट
i.	सुंदरबन	अ.	उष्णकटिबंधीय पाणथळभूमी
ii.	पँटानल	ब.	सागरी बेट
iii.	पिको दी नेब्लीना	क.	त्रिभुज प्रदेश
iv.	अरवली	ड.	सर्वोच्च शिखर
		इ.	प्राचीन वलीपर्वत

उत्तर: (i – क), (ii – अ), (iii – ड),(iv – इ)

Sample Content

Page no. **17** to 2**1** are purposely left blank.

To see complete chapter buy **Target Notes**

Sample Content

पाठ क्र. ७. मानवी वस्ती

१०. भारतातील खालील राज्यांची/ केंद्रशासित प्रदेशांची नावे नागरी लोकसंख्येच्या टक्केवारीनुसार चढत्या क्रमाने लिहा.

गोवा, दिल्ली, आसाम, गुजरात, मेघालय

उत्तर: **आसाम, मेघालय, गुजरात, गोवा, दिल्ली**

११. ब्राझीलमधील खालील राज्यांची नावे नागरी लोकसंख्येच्या टक्केवारीनुसार उतरत्या क्रमाने लिहा.

पारा, आक्रे, रिओ ग्रांडे दो सुल, गोइआस, रोराईमा

उत्तर: **गोइआस, रिओ ग्रांडे दो सुल, रोराईमा, आक्रे, पारा**

वेगळा घटक ओळखा.

पाठ क्र. १. क्षेत्रभेट

१. क्षेत्रभेटीसाठी सोबत न्यायच्या वस्तू –

i. मार्ग नकाशा ii. आलेख iii. प्रश्नावली iv. होकायंत्र

पाठ क्र. २. स्थान विस्तार

२. भारतातील राज्ये – [मार्च २०१९]

i. मध्य प्रदेश ii. महाराष्ट्र iii. मेघालय iv. मारान्हाओ

उत्तर: **मारान्हाओ**

३. भारताचे शेजारील देश –

i. पाकिस्तान ii. इंडोनेशिया iii. उरुग्वे iv. श्रीलंका

उत्तर: **उरुग्वे**

४. ब्राझीलचे शेजारील देश –

i. पेरू ii. कोलंबिया iii. श्रीलंका iv. व्हेनेझुएला

उत्तर: **श्रीलंका**

५. भारतालगतचे जलाशय –

i. उत्तर अटलांटिक महासागर ii. बंगालचा उपसागर

iii. अरबी समुद्र iv. हिंदी महासागर

उत्तर: **उत्तर अटलांटिक महासागर**

Sample Content

Page no. **23** to **26** are purposely left blank.

To see complete chapter buy **Target Notes**

Sample Content

प्रश्न ३

एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

पाठ क्र. २. स्थान विस्तार

१. ब्राझीलमधून कोणते अक्षवृत्त जाते?

उत्तर: ब्राझीलमधून विषुववृत्त आणि मकरवृत्त ही महत्त्वाची अक्षवृत्ते जातात.

२. भारत कोणत्या गोलार्धात आहे?

उत्तर: भारत उत्तर आणि पूर्व गोलार्धात आहे.

३. भारताला कोणत्या महासागराचे सान्निध्य लाभले आहे?

उत्तर: भारताच्या दक्षिणेला हिंदी महासागराचे सान्निध्य लाभले आहे.

पाठ क्र. ३. प्राकृतिक रचना व जलप्रणाली

४. भारतातील दख्खन पठाराचा सर्वसाधारण भू-उतार कोणत्या दिशेस आहे?

उत्तर: भारतातील दख्खन पठाराचा सर्वसाधारण भू-उतार पश्चिमेकडून पूर्वेकडे आहे.

५. ब्राझीलची उच्चभूमी कशाला म्हणतात?

उत्तर: ब्राझीलच्या दक्षिण भागातील विस्तीर्ण अशा पठारी भागाला ब्राझीलची उच्चभूमी किंवा ब्राझीलचे ढालक्षेत्र असे म्हणतात.

६. ब्राझीलमधील पर्जन्यछायेचा प्रदेश कोठे आहे?

उत्तर: ब्राझीलमध्ये अजस्र कड्याच्या पलीकडच्या भागात जेथे पाऊस अत्यल्प पडतो तेथे पर्जन्यछायेचा प्रदेश आहे.

७. ॲमेझॉनचे खोरे कोणत्या दोन उच्चभूमींच्या दरम्यान आहे?

उत्तर: ॲमेझॉनचे खोरे ब्राझीलच्या उत्तरेकडील गियाना उच्चभूमी व दक्षिणेकडील ब्राझील उच्चभूमी या दोन उच्चभूमींच्या दरम्यान आहे.

८. ब्राझीलमधील ॲमेझॉन नदीच्या खोऱ्यातील जमिनीचा उतार सर्वसाधारणपणे कोणत्या दिशेस आहे?

उत्तर: ब्राझीलमधील ॲमेझॉन नदीच्या खोऱ्यातील जमिनीचा उतार उत्तर व दक्षिणेकडून पूर्वेकडे आहे.

Sample Content

Page no. **2** to **29** are purposely left blank.

To see complete chapter buy **Target Notes**

Sample Content

नावे द्या.

पाठ क्र. २. स्थान विस्तार

१. १९३० पासून १९८५ पर्यंतच्या काळातील ब्राझीलमधील राजवट

उत्तर: लोकप्रिय लष्करी राजवट

२. ब्राझील देशाचे नाव या स्थानिक वृक्षाच्या नावावरून पडले आहे.

उत्तर: पाऊ ब्रासील

३. भारतातील वर्तमान शासनप्रणाली प्रकार

उत्तर: संसदीय प्रजासत्ताक शासनप्रणाली.

पाठ क्र. ३. प्राकृतिक रचना व जलप्रणाली

४. ही ढालक्षेत्रे एकत्रितरीत्या दक्षिण अमेरिका खंडातील गाभाक्षेत्रे मानली जातात.

उत्तर: ब्राझील व गियाना ढालक्षेत्रे

५. ब्राझीलमधील उष्णकटिबंधीय पाणथळ भूमीप्रदेश

उत्तर: पँटानल

६. हिमालयातील नदीप्रणाली

उत्तर: सिंधू व तिच्या उपनद्या आणि गंगा व तिच्या उपनद्या

७. खंबातच्या आखातात किनाऱ्यावर येऊन मिळणाऱ्या नद्या

उत्तर: तापी, नर्मदा, मही, साबरमती

पाठ क्र. ५. नैसर्गिक वनस्पती व प्राणी

८. ब्राझीलमध्ये आढळणाऱ्या वनस्पती.

उत्तर: पाऊ ब्रासील, रबर, महोगनी, रोजवुड इत्यादी वृक्ष आणि आमर (ऑर्किड) वनस्पतीच्या विविध प्रजाती

९. जगाची फुप्फुसे म्हणून ओळखला जाणारा वनस्पती प्रकार.

उत्तर: सदाहरित वर्षावने.

१०. भारतातील ही वने ब्राझीलमध्ये आढळत नाहीत.

उत्तर: हिमालयीन वने.

Sample Content

Page no. **31** to **53** are purposely left blank.

To see complete chapter buy **Target Notes**

Sample Content

प्रश्न ४ (अ)

नकाशात माहिती भरा व सूची तयार करा.

पाठ क्र. २. स्थान विस्तार

१. भारताच्या नकाशा आराखड्यामध्ये पुढील घटक दाखवा व सूची तयार करा.

i.	भारताच्या राजधानीचे शहर	ii.	कारिकल	iii.	आसाम
iv.	इंदिरा पॉईंट	v.	गोवा	vi.	कर्कवृत्त

उत्तर:

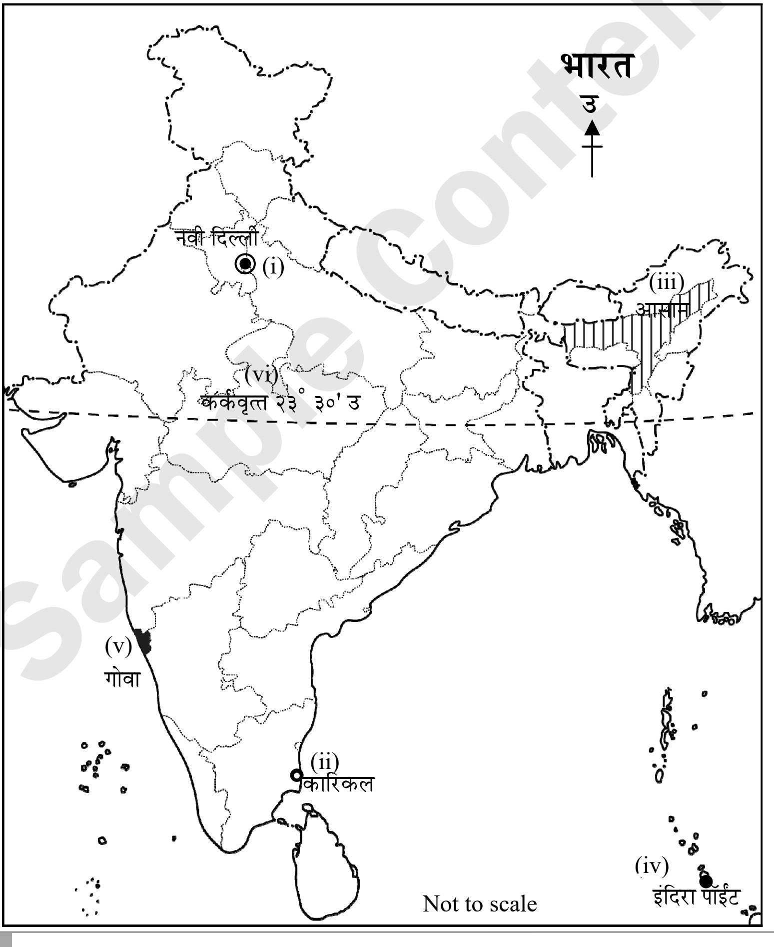

Sample Content

सूची

प्र. क्र.	सांकेतिक चिन्हे	सविस्तर माहिती	गुण
i.	◉	भारताच्या राजधानीचे शहर	
ii.	○	कारिकल	
iii.	......	आसाम	
iv.	●	इंदिरा पॉईंट	
v.	■	गोवा	
vi.	- - -	कर्कवृत्त	

२. ब्राझीलच्या नकाशा आराखड्यामध्ये पुढील घटक दाखवा व सूची तयार करा.

i. ब्राझीलची राजधानी
ii. विषुववृत्त
iii. मकरवृत्त
iv. उत्तर अटलांटिक महासागर
v. उत्तरेकडील एक शेजारील देश
vi. दक्षिणेकडील एक शेजारील देश

उत्तर:

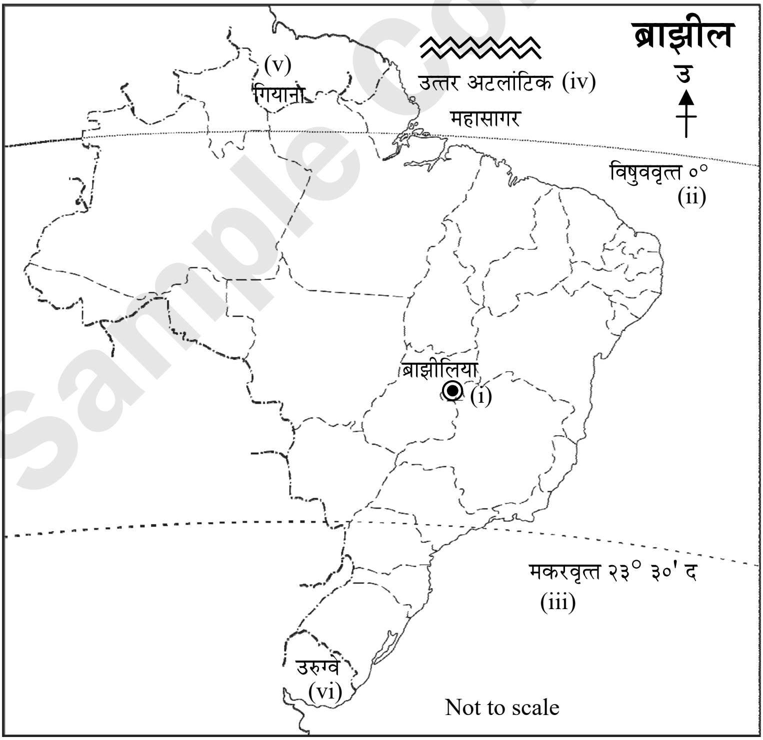

Sample Content

Page no. **56** to **1** are purposely left blank.

To see complete chapter buy **Target Notes**

Sample Content

प्रश्न ४(आ)

दिलेल्या नकाशाचे निरीक्षण करून खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

पाठ क्र.२. स्थान विस्तार

#१. **भारताच्या नकाशाचे निरीक्षण करून भारताच्या शेजारचे देश व सीमेवरील जलाशयांची नावे तक्त्याच्या आधारे लिहा.**
(संदर्भ: पाठ्यपुस्तक पृष्ठ क्र. १० वरील आकृती २.१)

दिशा	शेजारचे देश / सागर / महासागर
पूर्व	बांग्लादेश, म्यानमार, बंगालचा उपसागर, चीन
उत्तर	अफगाणिस्तान, चीन, नेपाळ, भूतान
पश्चिम	पाकिस्तान, अरबी समुद्र
दक्षिण	श्रीलंका, हिंदी महासागर

#२. **ब्राझीलच्या नकाशाचे निरीक्षण करून ब्राझीलच्या शेजारील देशांची व महासागरांची नावे योग्य स्थानी तक्त्याच्या आधारे लिहा.**
(संदर्भ: पाठ्यपुस्तक पृष्ठ क्र. ११ वरील आकृती २.२)

दिशा	शेजारचे देश / महासागर
उत्तर	व्हेनेझुएला, गियाना, सुरीनाम, फ्रेंच गियाना, उत्तर अटलांटिक महासागर
पश्चिम	अर्जेंटिना, पॅराग्वे, बोलिव्हिया, पेरू, कोलंबिया
दक्षिण	ऊरुग्वे, दक्षिण अटलांटिक महासागर
पूर्व	दक्षिण अटलांटिक महासागर

३. **भारताच्या नकाशाचे वाचन करून खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.**
(संदर्भ: पाठ्यपुस्तक पृष्ठ क्र. १० वरील आकृती २.१)

i. भारताच्या पूर्वेला कोणता जलाशय आहे?

उत्तर: भारताच्या पूर्वेला बंगालचा उपसागर आहे.

ii. भारताच्या पश्चिम किनाऱ्याजवळील बेटांचे नाव सांगा.

उत्तर: भारताच्या पश्चिम किनाऱ्याजवळ लक्षद्वीप बेटे आहेत.

Sample Content

Page no. **3** to **93** are purposely left blank.

To see complete chapter buy **Target Notes**

Sample Content

प्रश्न ५

भौगोलिक कारणे लिहा.

पाठ क्र. १. क्षेत्रभेट

१. क्षेत्रभेटीसाठी उपयुक्त साहित्य व प्रश्नावली बरोबर नेणे महत्त्वाचे आहे.

उत्तर: i. एखाद्या ठिकाणाची भौगोलिक माहिती प्रत्यक्ष मिळवण्यासाठी क्षेत्रभेटीचे आयोजन केले जाते.

ii. क्षेत्रभेटीच्या ठिकाणचे नमुने गोळा करण्यासाठी पिशवी सोबत असणे, प्रदेशाची दिशांसंदर्भात सविस्तर माहिती मिळवण्यासाठी होकायंत्र बरोबर असणे आवश्यक असते.

iii. याशिवाय तेथील स्थानिकांशी संवाद साधून प्रदेशाविषयी किंवा एखाद्या कारखान्याविषयी, तसेच एखाद्या कार्यालयातून संबंधित प्रदेशाविषयी माहिती मिळवण्यासाठी प्रश्नावली उपयुक्त ठरते.

एकंदरीत क्षेत्रभेटीचा उद्देश सफल व्हावा याकरता क्षेत्रभेटीसाठी उपयुक्त साहित्य व प्रश्नावली बरोबर नेणे महत्त्वाचे आहे.

२. कोणत्याही ठिकाणाची प्रत्यक्ष माहिती मिळवण्यासाठी क्षेत्रभेट उपयुक्त ठरते.

उत्तर: i. पाठ्यपुस्तकात शिकलेल्या भौगोलिक वैशिष्ट्यांचा प्रत्यक्ष अनुभव क्षेत्रभेटीच्या वेळी घेता येतो. तसेच, भौगोलिक घटकांचे नमुनेही गोळा करता येतात. त्यामुळे, विषयाचे आकलन अधिक चांगल्या प्रकारे होते.

ii. विविध भौगोलिक संकल्पना आणि घटक, तसेच प्रदेशाची भौगोलिक व सामाजिक स्थिती क्षेत्रभेटीद्वारे सहजपणे समजून घेता येतात.

iii. क्षेत्रभेटीमुळे स्थानिक लोकांशी थेट संवाद साधून त्यांचे प्रश्न जाणून घेता येतात.तसेच एखाद्या प्रदेशातील मानव आणि पर्यावरण यांमधील सहसंबंध जाणून घेण्यासाठी क्षेत्रभेट अत्यंत उपयुक्त ठरते.

यावरून असे म्हणता येते की कोणत्याही ठिकाणची प्रत्यक्ष माहिती मिळवण्यासाठी क्षेत्रभेट उपयुक्त ठरते.

Sample Content

Page no. **95** to **112** are purposely left blank.

To see complete chapter buy **Target Notes**

Sample Content

प्रश्न ६ (अ)

दिलेल्या आकृतीतील भूरूपे आळखा.

पाठ क्र. ३. प्राकृतिक रचना व जलप्रणाली

***भारताच्या मुख्य भूमीच्या उठावदर्शक आराखड्याचे निरीक्षण करा व महत्त्वाच्या भूरूपांची नावे लिहा.**

उत्तर: भारतातील महत्त्वाची भूरूपे पुढीलप्रमाणे आहेत.

i. उत्तरेकडील व पूर्वेकडील हिमालय पर्वतरांगा

ii. उत्तरेकडील मैदान

iii. किनारपट्टीजवळील मैदाने

iv. पठार

v. डोंगर व टेकड्या

vi. आखात

दिलेल्या माहितीच्या आधारे आलेख काढा.

पाठ क्र. ६. लोकसंख्या

१. भारत व ब्राझीलमधील सरासरी आयुर्मानासंबंधित माहितीच्या आधारे जोडस्तंभालेख तयार करा.

आयुर्मान

देश/ वर्षे	१९६०	१९७०	१९८०	१९९०	२०००	२०१०	२०१६
भारत	४१ वर्षे	४८ वर्षे	५४ वर्षे	५८ वर्षे	६३ वर्षे	६७ वर्षे	६८ वर्षे
ब्राझील	५४ वर्षे	५९ वर्षे	६२ वर्षे	६५ वर्षे	७० वर्षे	७३ वर्षे	७५ वर्षे

i. कोणत्या देशात सरासरी आयुर्मान जास्त असल्याचे दिसून येते?

ii. भारतीयांचे सरासरी आयुर्मान किती आहे?

iii. २००० ते २०१६ या काळात भारतातील सरासरी आयुर्मान कितीने वाढले?

Sample Content

उत्तर:

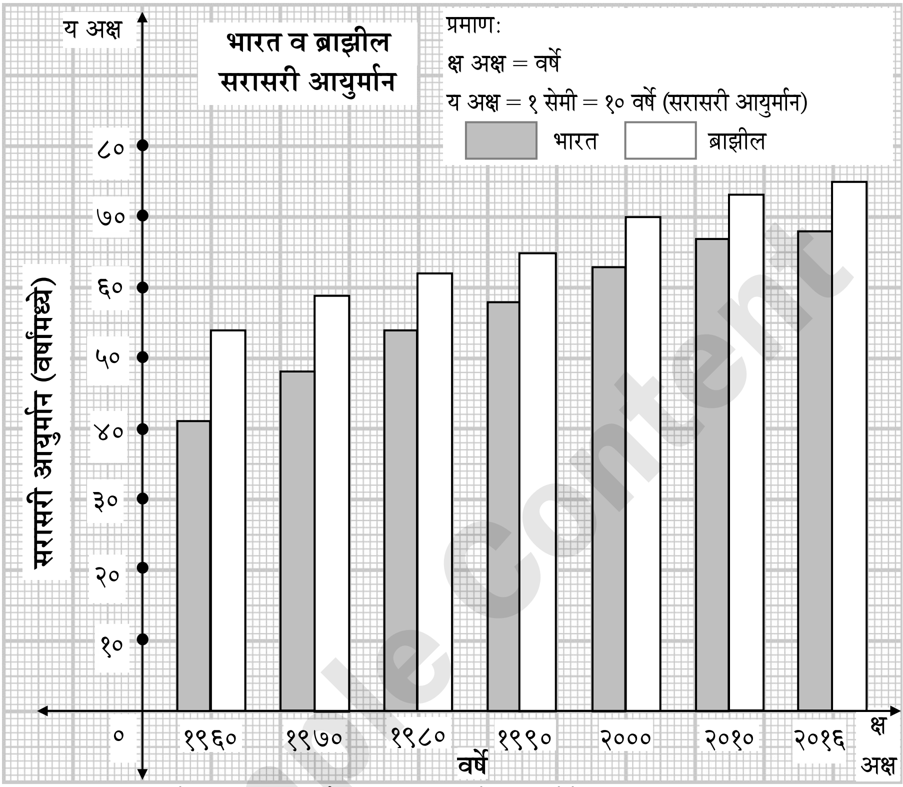

i. ब्राझीलमध्ये सरासरी आयुर्मान जास्त असल्याचे दिसून येते.

ii. भारतीयांचे सरासरी आयुर्मान ६८ वर्षे इतके आहे.

iii. २००० ते २०१६ या काळात भारतातील सरासरी आयुर्मान ५ वर्षांनी वाढले आहे.

२. भारत व ब्राझीलमधील साक्षरतेसंबंधित दिलेल्या माहितीच्या आधारे जोडस्तंभालेख तयार करा.

साक्षरता

देश/ वर्षे	१९८१	१९९१	२००१	२०११	२०१६
भारत	४०.८%	४८.२%	६१.०%	६९.३%	७२.२%
ब्राझील	७४.६%	८०.०%	८६.४%	९१.४%	९२.६%

i. कोणत्या देशात साक्षरतेचे प्रमाण अधिक आहे?

ii. ब्राझील आणि भारत यांच्या साक्षरतेच्या प्रमाणात १९९१ मध्ये किती तफावत दर्शवते?

iii. १९८१ ते २०१६ या काळात दोन्ही देशांतील साक्षरतेच्या प्रमाणात झालेली वाढ सांगा.

Sample Content

Page no. **115** to **120** are purposely left blank. To see complete chapter buy **Target Notes**

Sample Content

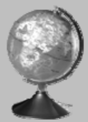

प्रश्न ६ (आ)

आलेखाचे वाचन करून प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

पाठ क्र. ४. हवामान

१. आलेखांचा अभ्यास करा व पुढील प्रश्नांची उत्तरे द्या.

(संदर्भ: पाठ्यपुस्तक पृष्ठ क्र. २७ वरील आकृती ४.४)

i. मॅनॉस शहराचे तापमान कोणत्या महिन्यात सर्वांत जास्त आहे?

उत्तर: मॅनॉस या शहराचे सर्वांत जास्त तापमान ऑगस्ट, सप्टेंबर व ऑक्टोबर या महिन्यांमध्ये आहे.

ii. पोर्तो ॲलेग्रे येथे सर्वांत कमी तापमान कोणत्या महिन्यांत आहे?

उत्तर: पोर्तो ॲलेग्रे येथे जून व जुलै या महिन्यांत सर्वांत कमी तापमान आहे.

iii. बॅलेम शहरात कोणत्या महिन्यामध्ये सर्वांत जास्त पर्जन्य आहे?

उत्तर: बॅलेम शहरात मार्च महिन्यामध्ये सर्वांत जास्त पर्जन्य आहे.

iv. रिओ दि जनेरिओ या शहरात कोणत्या महिन्यात सर्वांत कमी पर्जन्य आहे?

उत्तर: रिओ दि जनेरिओ या शहरामध्ये जुलै महिन्यात सर्वांत कमी पर्जन्य आहे.

#v. 'रिओ दी जनेरिओ' मध्ये सर्वसाधारणपणे कोणत्या प्रकारचे हवामान असेल?

उत्तर: 'रिओ दी जनेरिओ' मध्ये सौम्य व आर्द्र प्रकारचे हवामान असेल.

#vi. ब्राझीलमधील पर्जन्यऋतूचा कालावधी कोणता?

उत्तर: ब्राझीलमध्ये वर्षभर पाऊस पडत असल्याचे दिसते.

२. आलेखांचा अभ्यास करा व पुढील प्रश्नांची उत्तरे द्या.

(संदर्भ: पाठ्यपुस्तक पृष्ठ क्र. २८ वरील आकृती ४.५)

i. चारही शहरांपैकी सर्वाधिक तापमान कोणत्या शहराचे आहे?

उत्तर: चारही शहरांपैकी दिल्ली शहराचे तापमान सर्वाधिक आहे.

ii. कोणत्या महिन्यामध्ये या शहराचे तापमान सर्वाधिक आहे?

उत्तर: मे महिन्यामध्ये या शहराचे तापमान सर्वाधिक आहे.

Sample content

Page no. 12**2** to **129** are purposely left blank.

To see complete chapter buy **Target Notes**

Sample Content

प्रश्न ७

सविस्तर उत्तरे लिहा.

पाठ क्र. १. क्षेत्रभेट

***१. क्षेत्रभेटीची आवश्यकता स्पष्ट करा.**

उत्तर: प्रत्यक्ष माहिती मिळण्याच्या उद्देशाने विद्यार्थ्यांनी शिक्षकांच्या मार्गदर्शनाखाली एखाद्या ठिकाणाला उदा. भौगोलिक प्रदेश, कारखाना, शेत, संग्रहालय यांस भेट देणे म्हणजे क्षेत्रभेट होय. क्षेत्रभेटीची **आवश्यकता** पुढील मुद्द्यांनुसार स्पष्ट करता येईल.

i. क्षेत्रभेट ही भूगोलाच्या प्रात्यक्षिक अभ्यासासाठीची एक महत्त्वाची अभ्यासपद्धती आहे.

ii. पाठ्यपुस्तकात शिकलेल्या भौगोलिक वैशिष्ट्यांचा प्रत्यक्ष अनुभव क्षेत्रभेटीच्या वेळी घेता येतो. तसेच, भौगोलिक घटकांचे नमुनेही गोळा करता येतात. त्यामुळे, विषयाचे आकलन अधिक चांगल्या प्रकारे होते.

iii. प्रत्येक प्रदेशाची भौगोलिक व सामाजिक स्थिती जाणून घेण्यासाठी क्षेत्रभेट उपयुक्त ठरते. विविध भौगोलिक संकल्पना आणि घटक क्षेत्रभेटीद्वारे सहजपणे समजून घेता येतात.

iv. क्षेत्रभेटीमुळे स्थानिक लोकांशी भेट संवाद साधून त्याचे प्रश्न जाणून घेता येतात.

v. एखाद्या प्रदेशातील मानव आणि पर्यावरण यांमधील सहसंबंध जाणून घेण्यासाठी क्षेत्रभेट अत्यंत उपयुक्त ठरते.

२. तुम्ही या क्षेत्रभेटीत सहभागी होणार असाल, तर कशी तयारी कराल?

(पाठ्यपुस्तक पृष्ठ क्र. १)

किंवा

समजा, शिक्षकांनी क्षेत्रभेटीचे आयोजन तुम्हांला करायला सांगितले, तर तुम्ही तपशीलवार नियोजन कसे कराल? (पाठ्यपुस्तक पृष्ठ क्र. १)

उत्तर: या क्षेत्रभेटीत सहभागी होण्यासाठी किंवा शिक्षकांनी मला क्षेत्रभेटीची तयारी करायला सांगितल्यास मी खालील मुद्द्यांनुसार नियोजन व तयारी करेन.

i. अभ्यास विषयाला अनुसरून क्षेत्रभेटीसाठी योग्य ठिकाणची निवड करणे. तेथील हवामान, पाऊसमान इत्यादी बाबींचा विचार करून क्षेत्रभेटीचा दिवस निश्चित करणे.

Sample Content

Page no. **131** to **155** are purposely left blank. To see complete chapter buy **Target Notes**

Sample Content

नमुना प्रश्नपत्रिका

वेळ: २ तास **एकूण गुण : ४०**

सूचनाः

i. सर्व प्रश्न/कृती सोडवणे आवश्यक आहे.

ii. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवतात.

iii. प्रश्न क्र. ४(अ) साठी पुरवण्यात आलेला भारत / ब्राझील नकाशा आराखडा व प्रश्न क्र. ६(अ) साठी पुरवण्यात आलेला आलेख कागद यांचा वापर करून ते मुख्य उत्तरपत्रिकेस जोडावेत.

iv. नकाशा काढण्यासाठी स्टेन्सिलचा वापर करण्यास परवानगी आहे.

v. प्रश्नांची उत्तरे देताना आवश्यक तेथे आकृत्या, आलेख काढावेत.

vi. प्रश्नांची उत्तरे निळ्या किंवा काळ्या शाईच्या पेनने लिहावीत.

vii. शिसपेन्सिल वापरण्यास हरकत नाही, रंगीत पेन्सिलचा उपयोग आकृत्या, आराखडे, नकाशा कार्य इत्यादींसाठी करावा.

viii. पेन्सिलने लिहिलेली उत्तरे ग्राह्य धरण्यात येणार नाहीत.

प्र.१. अचूक पर्याय निवडा व विधाने पुन्हा लिहा. **(४)**

i. खालीलपैकी कोणता आकार भारताचा किनारी भाग योग्यप्रकारे दर्शवतो?

अ. 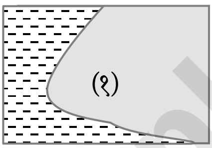

ब. 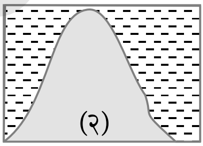

क. 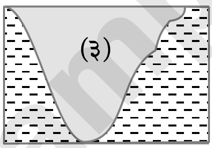

ड. 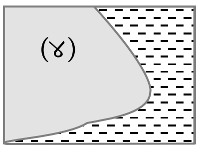

ii. ब्राझीलचा सर्वाधिक भूभाग ________.

अ. उच्चभूमीचा आहे. ब. मैदानी आहे.

क. पर्वतीय आहे. ड. विखंडित टेकड्यांचा आहे.

iii. भारत व ब्राझील या दोन्ही देशांची अर्थव्यवस्था ही ________ प्रकारची अर्थव्यवस्था आहे.

अ. अविकसित ब. विकसनशील

क. विकसित ड. अतिविकसित

iv. ब्राझीलच्या आग्नेय भागात प्रामुख्याने कोणत्या प्रकारची वस्ती आढळते?

अ. केंद्रित ब. रेषाकृती क. विखुरलेली ड. ताराकृती

Sample Content

Page no. **157** to **159** are purposely left blank. To see complete chapter buy **Target Notes**

Sample Content

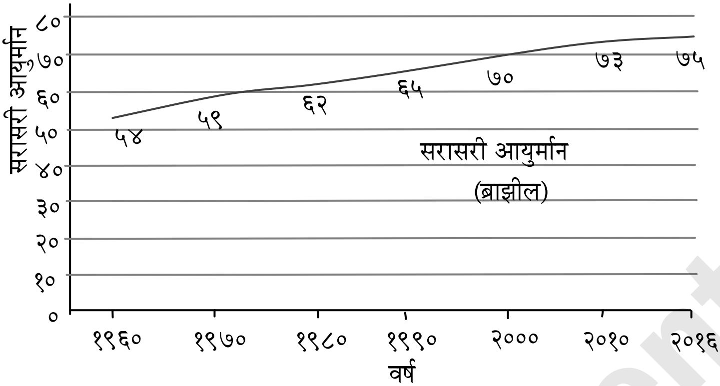

(संदर्भ: पाठ्यपुस्तक पृष्ठ क्र. ४३ वरील आकृती ६.६)

i. कोणत्या देशात वृद्धांचे प्रमाण जास्त आहे?

ii. भारतीयांचे सरासरी आयुर्मान किती आहे?

iii. ब्राझीलमधील नागरिकांचे सरासरी आयुर्मान किती आहे?

iv. २०१० ते २०१६ या कालावधीमध्ये भारतीयांच्या सरासरी आयुर्मानामध्ये कितीने वाढ झाली?

v. याच कालावधीत ब्राझीलमधील नागरिकांच्या सरासरी आयुर्मानामध्ये कितीने वाढ झाली?

vi. दोन्ही आलेखांवरून सरासरी आयुर्मानाबाबत कोणता निष्कर्ष काढता येईल?

प्र.७. पुढील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) **(८)**

i. क्षेत्रभेटीची आवश्यकता थोडक्यात स्पष्ट करा.

ii. ब्राझील व भारताला कोणत्या पर्यावरणीय समस्यांना तोंड द्यावे लागते?

iii. भारत व ब्राझील या देशात चालणाऱ्या मासेमारी व्यवसायातील साम्य व फरक कोणते?

[**सूचना:** या नमुना प्रश्नपत्रिकेच्या उत्तरसूचीकरता शेजारी दिलेला **Q. R. Code** स्कॅन करा.]

Sample Content

AVAILABLE BOOKS:

- Pre-Primary
- MH State Board
  - Std. I - X ▸ Eng. & Mar. Med.
  - Std. XI - XII ▸ Sci. & Com. (Eng. Med.)
- CBSE
  - Class X ▸ Eng. Med.
- Entrance Exams
  - Medical ▸ NEET, Online & Offline Test Series
  - Engineering ▸ MHT - CET, JEE (Main), Online & Offline Test Series
- General
  - Basics of Calculus Simplified
  - Career Margdarshak

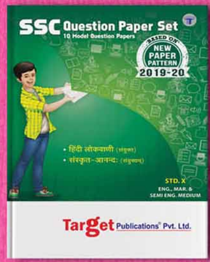

A collection of Model Question Papers & Solutions of Std. X (Eng., Mar. & Semi Eng. Med.) based on NEW PAPER PATTERN

A collection of Model Question Papers & Solutions of Std. X (Mar. Med.) based on NEW PAPER PATTERN

Visit Our Website

Target Publications® Pvt. Ltd.

Transforming lives through learning.

Address:
2nd floor, Aroto Industrial Premises CHS,
Above Surya Eye Hospital, 63-A, P. K. Road,
Mulund (W), Mumbai 400 080

Tel: 88799 39712 / 13 / 14 / 15

Website: www.targetpublications.org

Email: mail@targetpublications.org

Subscribe to our channel

Like our page